

DE MUNT KLAPPER

EUROPEES GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE vzw

Driemaandelijks tijdschrift

- 13 -

januari 1997

Koperen strooipenning 1781: een munt ?

Vz: Gelauwerd naakt borstbeeld van Jozef II; er rond, JOSEPH-II-AVG-DUX BURG-BRAB-COM-FLAND· (Josephus II augustus, dux Burgundiae, Brabantiae, comes Flandriae (Jozef II, keizer, hertog van Bourgondië en Brabant, graaf van Vlaanderen)

Kz: Binnen een krans, gevormd door een palmtak en een lauriertak, een tekst in vier lijnen: VINCULUM / FIDELITATIS / PUBLICAE· / MDCCLXXXI (de band van de getrouwheid van het volk. 1781)

Koper, 27 mm

A. de Witte: Les médailles et les jetons d'inauguration frappés par ordre du gouvernement général aux Pays-Bas autrichiens, Brussel, 1901, nr. 21

De inhuldigen van Jozef II

We hebben het in verband met de Brabantse Omwenteling reeds gehad over Jozef II en over zijn zuster Maria-Christina met haar echtgenoot Albert van Saksen Tessen, die in de Oostenrijkse Nederlanden tot gouverneurs waren benoemd. Maria-Theresia was overleden op 29 november 1780 en werd opgevolgd door haar oudste zoon Jozef II als vorst van de Nederlanden.

Verantwoordelijke uitgever : H. VANHOUDT, Belsenakestraat 20, 3020 HERENT

Afgifte Kantoor Wetteren 1

Het is steeds een beetje moeilijk voor ons om te begrijpen dat Jozef II zijn vader keizer Frans I reeds in 1765 was opgevolgd als keizer van Duitsland. In 1780 erfde hij de heerschappij van de Oostenrijkse Nederlanden. Met zijn gewone drang tot hervormen ondernam hij dadelijk een inspectiereis in de nieuw verworven gebieden in de maand juni 1781. Alhoewel men wist dat hij er was, waren er geen plechtigheden bij zijn bezoek. Hij reisde met een klein gevolg in gewone koetsen, onder de naam van graaf van Falkenstein. Te Gent liet hij zich zo verontwaardigd uit over de naaktheid van Adam en Eva in het Lam Gods, dat de panelen dadelijk werden weggenomen. Jozef II hield niet van feesten, zodat hij zich ook niet persoonlijk als vorst van de verschillende gebieden, die de Oostenrijkse Nederlanden uitmaakten, liet inhalen. Daarbij volgde hij ook een soort familietraditie. Zijn grootvader, Karel VI, en zijn moeder hadden zich destijds eveneens door meerdere hoogwaardigheidsbekleders op de verschillende feestelijkheden laten vervangen. De inhuldiging van een nieuwe vorst in de Nederlanden kwam neer op een soort feesten-marathon. De vorst werd niet alleen ingehaald als hertog van Brabant en graaf van Vlaanderen, doch ook en telkens in afzonderlijke plechtigheden als graaf van Henegouwen, heer van Doornik, graaf van Namen, hertog van Luxemburg, enz.

De inhuldiging als hertog van Brabant vond plaats te Brussel, op 17 juli 1781. Zoals bij elke inhuldiging hadden de Leuvenaars tevergeefs gevraagd dat de plechtigheid, zoals vroeger, in de oude hoofdstad van Brabant zou plaatshebben. Het was Albert van Saksen-Tesschen die de keizer vertegenwoordigde en in zijn plaats de eed aflegde. De ceremonie begon in de St-Goedelekerk (thans St-Michielskathedraal) met een mis opgedragen door de aartsbisschop van Mechelen, waarna een kleurrijke doch volgens een strenge etiquette geordende stoet werd gevormd van afgevaardigden van de geestelijkheid, de adel, de steden, de regering. Dit alles was omkaderd door de detachementen dragonders en grenadiers, pages en wapenherauten, trommelaars en trompetters. De eedaflegging had plaats op het Koninklijk plein, op een rijkversierde tribune, opgetrokken voor de kerk van Coudenberg. Daarna werden gouden, zilveren en koperen strooipenningen voor het volk te grabbel gegooid vanaf het balkon van het huis van de abt van Grimbergen. In de loop van de avond werd er een concert en een vuurwerk op de Grote Markt gegeven, waar echter verschillende werklieden omkwamen in de brand van een houten kasteel. Dit kon echter geen domper zetten op de feestvreugde. In de verlichte stad werd nog drie dagen lang gevierd.

Albert van Saksen verving zijn meester op 31 juli voor de inhuldiging te Gent als graaf van Vlaanderen. De plechtigheden verliepen volgens een gelijkaardig patroon als te Brussel: een godsdienstige plechtigheid in de Sint-Pieterskerk van de St-Pietersabdij, door de 70ste abt Gudwald Seiger, waarbij aan Albert de relieken van het Heilig Kruis ter verering werden aangeboden. De dienstdoende graaf van Vlaanderen omgorde dan het inhuldigingszwaard waarna hij zwoer de abdij te verdedigen tegen alle belagers. In stoet ging het dan naar de Vrijdagmarkt voor de burgerlijke plechtigheid en de eedaflegging vanuit het Hoog Huis. Het plein was afgezet door een dubbele rij soldaten, die plaats moesten maken voor het volk wanneer er vanuit het venster, rechts van het theater, dezelfde strooipenningen als in Brussel naar het volk werden gegooid. Hier liep het echter helemaal mis. Blijkbaar hadden een aantal Brusselaars ingezien dat er geld te verdienen viel. Een grote groep Brusselaars had zich nabij het bewuste venster vergaard, ze deden alsof ze elkaar niet kenden. Op het ogenblik dat de penningen werden gegooid vormden ze plots een drievoudige haag om te verhinderen dat de Gentenaars bij de stukken konden komen. Men schatte dat ze op die manier voor een waarde van meer dan 700 gulden aan penningen buitmaakten. De

plechtigheid eindigde met een Te-Deum in de Sint-Baafskathedraal en de gebruikelijke feestelijkheden.

Strooipenningen of zaaigeld

Het was een aloud gebruik dat de nieuwe landsheer zijn onderdanen trakteerde op uitdelingen van geld. In onze streken werd blijkbaar voor de eerste maal in plaats van geld geslagen penningen uitgedeeld bij de inhuldiging van Karel de Stoute te Mechelen in 1467. Deze strooipenningen of zaaigeld werden door officials onder het volk geworpen. Strooipenningen zijn dus niet te verwarren met legpenningen of met hun opvolgers, de nieuwaarspenningen, ook al vertonen sommige er veel gelijkenis mee.

De regering van de Oostenrijkse Nederlanden bekostigde enkel de strooipenningen voor de inhuldigingen als hertog van Brabant en als graaf van Vlaanderen. De andere graafschappen en heerlijkheden konden eventueel toelating krijgen om op eigen kosten ook inhuldigingspenningen te laten slaan, wat in het geval van Jozef II ook zal gebeuren voor Henegouwen en Namen. Er werd veel te laat begonnen met de voorbereidingen van de aanmaak van de penningen door het muntatelier van Brussel. De Oostenrijkse Nederlanden beschikten over een uitstekende graveur generaal, Theodoor Van Berckel, doch deze kon geen wonderen meer verrichten. Hij had nog juist tijd om de matrijzen van de strooipenningen te graveren. De aanmaak van de medailles van groter formaat werd uitgesteld tot na de plechtigheid omdat elke medaille 12 maal met de muntpers diende geperst te worden, terwijl na elke drie slagen het stuk diende van de pers gehaald te worden, opgewarmd, in een zuurbad gebleekt en opnieuw op de pers gezet. Van Berckel schatte dat het atelier er, na het slaan van de strooipenningen minstens twee maanden werk ging mee hebben. In feite waren er bijna vijf maanden nodig om de medailles te leveren, vermits ze maar pas op 14 december klaar waren. Er waren drie formaten in de grote medailles, die voor de gelegenheid werden geslagen (46 mm, 40 mm, 35 mm). De twee kleinste formaten bestaan ook in goud. Van de strooipenningen bestaan er eveneens drie formaten (27 mm, 25 mm en 21 mm). Het grootste formaat komt enkel voor in zilver en koper, terwijl de twee kleinere formaten bovendien in goud bestaan.

Het is moeilijk met zekerheid vast te stellen hoeveel stukken er in werkelijkheid geslagen zijn, daar zowel de regering als particulieren naderhand nog exemplaren bijbestelden, zelfs veel later, zolang de stempels bruikbaar bleven. Een gedeelte van de publieke bestelling diende om rechtstreeks aan een hele reeks leden van de keizerlijke familie, het hof en hoogwaardigheidsbekleders te worden aangeboden.

Er bestaat een verslag uit de tijd over de productie van deze stukken waaruit blijkt dat er minstens volgende aantallen zijn geslagen voor publieke en privé-bestellingen samen: respectievelijk 47 en 88 gouden exemplaren van de twee kleinere formaten van de medaille; verder 95, 80 en 194 zilveren exemplaren van de drie formaten van de medaille. Wat de strooipenningen betreft vermeldt het rapport 1118 exemplaren in goud (23 karaat), doch zonder specificatie van het formaat. Voor de zilveren (gehalte 0,873) strooipenningen werden er van het groot formaat (27 mm, 6,15 g) 2719 exemplaren gemaakt, van het middelste formaat (25 mm, 4,61g) 3115 exemplaren en van het kleinste formaat (21 mm, 3,07 g) 2832 exemplaren.

Ondanks het feit dat men drie formaten van de koperen strooipenningen tegenkomt, vermeldt het verslag van de munt slechts twee formaten in haar productie: 803

exemplaren van het groot formaat (6,15 g) en 2053 exemplaren van het klein formaat (21 mm, 3,07 g). Dit heeft misschien een betekenis zoals we later zullen zien. De koperen exemplaren van het middelste formaat zouden eventueel kunnen beschouwd worden als proeven voor de zilveren en gouden exemplaren.

Alfons de Witte schrijft in het geciteerde werk, p. 3, dat hij vroeger in een artikel (RBN 50, p. 32-33) ten onrechte beweerd had dat strooipenningen een muntwaarde hadden. Hij schrijft: “In de fabricatierekeningen van het “saaigelt” leest men dikwijls vermeldingen als 251 stukken van 2 gulden, 274 pond stukken van 10 stuiver, enz. Men moet dit eenvoudig begrijpen als de kostprijs van elke penning. De details in de rekeningen van de muntmeesters bewijzen dit overduidelijk. Het was echter toegelaten, ten minste in de 16de en 17de eeuw om het “saygelt” tegen gewone munt in te wisselen. Dit verklaart het feit dat men de koers van sommige stukken in Antwerpse en Gentse plakkat en tarieven ten gerieve van de geldwisselaars terugvindt”.

Wat valt er op als het hier besproken stuk naast een dubbel oord van Jozef II ligt? Beide stukken hebben hetzelfde formaat en een zelfde presentatie (buste van de keizer, tekst in een krans). Indien deze penning zeker niet als munt mocht beschouwd worden, waarom werd dan alles gedaan om ze er toch als munt te laten uitzien? Hetzelfde geldt voor het kleine formaat van de koperen penning die gelijk op een oord, alleen staat op een oord geen krans rond de tekst. Hij is bijgevolg hoogst waarschijnlijk dat de koperen strooipenningen in omloop geweest zijn als stukken van twee en één oord. Is dit een verklaring waarom slechts twee formaten koperstukken werden aangemaakt volgens het verslag van de Munt?

Het volk hield uiteraard niet van koperen strooipenningen daar de pas geslagen penningen blonken als gouden penningen en menigeen zal bij het grabbelen zijn misleid. Men probeerde er niet al te veel van te gooien, zodat er tenslotte minder koperen als gouden zijn geslagen. Koperen strooipenningen werden misschien als troostprijs beschouwd. Deze argumentatie is niet door te trekken naar de zilveren strooipenningen: het type geleeek niet op de munten. Deze nadrukkelijke gelijkenis van de koperen strooipenningen met dubbele en enkele oorden is tevens te vinden op de strooipenningen van zijn opvolgers Leopold II en Frans II, ondanks het feit dat het thema van de medailles veranderd werd.

Harry Dewit